

Yükseköğretim Sistemleri Sıralamaları ve Türk Yükseköğretimi Üzerine Değerlendirmeler*

Rankings of Higher Education Systems and Evaluations on Turkish Higher Education

Mustafa BULUT¹, Servet ÖZDEMİR²

¹Başkent Üniversitesi, Yabancı Diller Bölümü. e-posta: bulutm@baskent.edu.tr

²Başkent Üniversitesi, Eğitim Bilimleri, Eğitim Yönetimi Anabilim Dalı. e-posta: sozdemir@baskent.edu.tr

Makale Türü/Article Type: Derleme Makalesi/ Review Article

Makalenin Geliş Tarihi: 14.02.2022

Yayına Kabul Tarihi: 22.09.2022

ÖZ

Bilgi toplumuna geçiş süreci ile birlikte yaşam boyu öğrenme ve farklı öğrenme kaynakları önem kazanmış, yükseköğretimden beklentiler artmış, değişmiş ve tüm dünyada üniversiteler toplumların ilgi odağı hâline gelmiştir. Üniversitelere artan bu ilgiye ek olarak eleştiriler de başlamış, klasik üniversitenin sonunun geldiği; iş dünyası, akademisyenler, politika yapıcılar ve öğrenciler tarafından da sıklıkla vurgulanmıştır. Bu süreçte üniversitelerin kitleselleşmesi, küreselleşmesi, piyasalaşması ve yükseköğretimde kalite ve performans vurgularının artması neticesinde üniversitelerin konularına ilişkin ölçülebilir ve karşılaştırılabilir verilere talep artmış, sonuç olarak hem uluslararası hem de ulusal düzeyde sıralama ve derecelendirme sistemleri ortaya çıkmıştır. Yükseköğretim sıralama ve derecelendirme sistemleri üzerine yapılan araştırmalar, çalışmalar ve yazılan tezler genel olarak bireysel yükseköğretim kurumları ve üniversitelerin sıralanması boyutuna odaklanmış, ülkelerin genel yükseköğretim sistemlerini ele alan, inceleyen sıralamalar üzerinde çok fazla durulmamıştır. Bu çalışmada; küresel yükseköğretim sıralama sistemlerinden U21 Ulusal Yükseköğretim Sistemleri Sıralaması ve QS Dünyanın En Güçlü Yükseköğretim Sistemleri Sıralaması ele alınmış, kullandıkları metodolojiler detaylı bir şekilde incelenip karşılaştırılmış, diğer uluslararası sıralama ve derecelendirme sistemleriyle benzerlikleri ve farklılıkları tartışılmış ve bu sistemlere ilişkin yapılan değerlendirmeler paylaşılmıştır. Ayrıca, Türk yükseköğretiminin bu sistemlerdeki geçmişten günümüze konumuna değinilmiş, süreç içindeki değişimi ele alınmış ve durum değerlendirmeleri yapılmıştır. Çalışmanın, bir bütün olarak yükseköğretim sistemlerinin durumuna ve bu yönde

* **Alıntılama:** Bulut, M. ve Özdemir, S. (2022). Yükseköğretim sistemleri sıralamaları ve Türk yükseköğretimi üzerine değerlendirmeler. *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 42(3), 2721-2755.

gerçekleştirilen sıralamalara dikkat çekmesi ve politika yapıcılara, yükseköğretim araştırmacılarına farklı bir bakış açısı sunması beklenmektedir.

Anahtar Sözcükler: Üniversite sıralamaları, Yükseköğretim sistemleri sıralamaları, Türk yükseköğretim sistemi, Sıralama ölçütleri

ABSTRACT

With the transition to the information society, lifelong learning and different learning resources have gained importance, expectations from higher education have increased and changed, and universities all over the world have become the focus of attention. In addition to this increasing interest in universities, criticism has also begun and it has been frequently emphasized by the business world, academics, policy makers and students that the end of the classical university has come. In this process, as a result of the massification, globalization, marketization of universities and the increase in emphasis on quality and performance in higher education, the demand for measurable and comparable data on the positions of universities has increased, and as a result, both international and national level ranking and rating systems have emerged. Researches, studies and theses on higher education ranking and rating systems have generally focused on the ranking of individual higher education institutions and universities, and the rankings that deal with and examine the general higher education systems of countries have not been emphasized much. In this study; U21 Ranking of National Higher Education Systems and QS System Strength Rankings, which are among the global higher education ranking systems, were discussed, the methodologies they used were examined and compared in detail, their similarities and differences with other international ranking and rating systems were discussed, and the evaluations of these systems were shared. What is more, the position of Turkish higher education in these systems from the past to the present was mentioned, the change in the process was discussed and evaluations were made. The study is expected to draw attention to the state of higher education systems as a whole and the rankings carried out in this direction, and to present a different perspective to policy makers and higher education researchers.

Keywords: University rankings, Rankings of higher education systems, Turkish higher education system, Ranking criteria.

GİRİŞ

Yüksek uzmanlık bilgi ve becerisine sahip olduğu varsayılan üniversitelerin hem bu yetkinliklerini artırarak geliştirmeleri, hem de kendilerini öğrenme, öğretme, araştırma ve uygulama bağlamında etkinliklerini sürdürmeleri beklenmektedir. Dolayısıyla, içinde buldukları toplumların sosyal, politik ve ekonomik iyi oluşlarının teminatı olan, görev ve sorumlulukları günümüzde çok daha artan üniversiteler (Kondakçı, 2003), eğitim ve araştırma misyonlarına ek olarak buldukları şehirlerin imajını bile değiştirebilmekte, küresel yetenekleri çekmekte ve uluslararası bağlantılar sağlamaktadırlar. Üniversiteler ayrıca toplumsal zorlukların ele alınmasına yardımcı

olmakla birlikte, yaratıcılığı ve açık tartışmayı teşvik edip yaşam kalitesini arttırmaktadırlar (Benito vd., 2020). Üniversitelere yönelik yoğun talep artışı OECD ülkeleri başta olmak üzere Türkiye dâhil hemen hemen bütün ülkelerde önemli gelişme göstermiş olup öğrenci sayılarında ve okullaşma oranlarında son yıllarda ciddi artışlar gözlenmektedir. Tüm dünyada 1991 yılında 68 milyon civarındaki öğrenci sayısı sadece on yıllık bir süreçte neredeyse iki katına yükselmiştir. Bu nicel gelişmelerin üniversitelerin kalitesine yansımaları çoğu ülkede politika yapıcılar tarafından sıklıkla gündeme gelmektedir (Türkmen, 2009). Bu sayısal artışlara, dolayısıyla üniversitelerin yaygınlaşması ve kitleselleşmesine ek olarak dünyada bilgi çağı üniversiteleri değişime ve farklı çözüm arayışlarına yönlendirmektedir. Toplumsal talep ve siyasi otoritelerin baskısı ile büyüyen üniversitelerin büyümelerinin hormonlu olduğu, kendi iç dinamikleri ile gelişmedikleri için bir gelişim çizgilerinin olmadığı, salt kamu kurumu özellikleri ile yaşayabildikleri görüşü de yaygın olarak dile getirilmektedir. Sonuç olarak yeni yöntemlerle hizmet sunamayan, güncel kalamayan, öğrencileri gerekli değişimlere hazırlayamayan, araştırma potansiyelini geliştirmeyen yükseköğretim kurumlarının yaşamlarını sürdürmeleri günümüzde zor olarak değerlendirilmektedir (Telli, 2018). Üniversitelerin bu bağlamda sürekli gelişmelerini sürdürmeleri, kaliteli süreçler yürütmeleri büyük önem taşımaktadır.

Hızla artan üniversite sayıları ve dolayısıyla rekabet ortamı; üniversitelerin çağı ne ölçüde yakaladıklarını, güncel kaldıklarını değerlendirecek, derecelendirecek sistemlerin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Günümüzde bunlardan en sık başvuru kaynağından biri ise üniversite sıralamalarıdır. Sonuç olarak, paydaşların bilgi gereksinimlerini karşılamak için medya, üniversite araştırma laboratuvarları, profesyonel topluluklar, kurumlar ve sivil toplum kuruluşları gibi kuruluşlar tarafından sıralama sistemleri geliştirilmiştir (Usher ve Savino, 2007). Üniversitelerin kendi konumlarını diğer üniversitelerle karşılaştırmalarını ve gelişime açık yönlerini tespit etmelerini sağlayan bu sıralamalar; öğrencilere, velilere, yöneticilere ve diğer paydaşlara bilgi sunması nedeniyle tüm dünyada geniş ölçüde kabul görmüş ve uygulanmaya başlamıştır (Asunakutlu, 2017).

Hazelkorn ve diğerlerinin (2014) “uyanma çağrısı” olarak nitelendirdiği sıralama sistemlerinin günümüzde birçok çeşidi bulunmaktadır. THE, SCImago, RUR, CWUR, ARWU, U-Multirank, QS ve Leiden gibi başlıca uluslararası sıralamalara ek olarak, bölgesel ve ülkeler bazında ulusal sıralamalar her yıl düzenli olarak sonuçlarını kamuoyu ile ve yükseköğretim paydaşlarıyla paylaşmaktadırlar. Sıralamalar belli kurum türü özelinde de olabildiği gibi fakültele, programlara ya da en yaygın olarak karşımıza çıkan hâliyle yükseköğretim kurumlarına da odaklanabilmektedirler. Bu sıralamalar, yükseköğretim kurumlarının belli faaliyetlerini veya aynı sıralama içinde birden fazla yönünü değerlendirmektedirler.

Kovats (2015) bu sistemlerin artan tür ve sayısına rağmen belirli ortak özellikleri bünyelerinde barındırdıklarını ifade etmiştir. Buna göre sıralamalar, dar kapsamlı bir kitleye (hükümetler, yükseköğretim kurumlarının kendileri vb.) sunulmak yerine tüm kamuoyunun erişimine açıktır. Kurumları sınıflandırmak ya da derecelendirmek yerine sıralamaya odaklandıkları için hiyerarşik bir yapıya sahiptirler. Kurumların faaliyetlerinin farklı boyutlarını ele almak için birçok farklı gösterge kullanmalarına rağmen büyük çoğunluğu genel tek bir sıralama üretmektedirler. Rekabetçi özellik göstermektedirler ve çoğu sıralama sonucunda sadece bir adet birinci gelen kurum bulunmaktadır. Bu tür sıralamalara katılım genellikle gönüllüdür. Bu sistemler doğaları gereği kurumları geçmiş performanslarına göre değerlendirirler. Yükseköğretim kurumlarını geliştirmek ve iyileştirmek yerine onları karşılaştırmaya odaklanırlar. Sıralamaya dâhil olan kurumların kim oldukları açık olarak ifade edilir. Kurumsal iş birliği gerekli olsa bile çoğunlukla dış değerlendiriciler tarafından üretilirler.

Doğalarının bir gereği olarak yükseköğretim kurumları sıralamaları yalnızca üniversitelerle ilgilenmektedirler ve çoğu sıralama, üniversitelerin büyük çoğunluğunu dışarıda bırakmak suretiyle, "Birinci Sınıf Üniversiteler" olarak etiketleme yapmaktadırlar. Ancak, tüm bu özelliklerine rağmen, dar kapsamı nedeniyle ve yükseköğretim sistemleri bu sıralama sistemlerinin ölçütlerinin bir parçası olmadığı için üniversite sıralamaları tüm yükseköğretim sistemlerinin karmaşıklığını açıklayamamaktadırlar (Millot, 2014). Bu nedenle, yükseköğretim kurumlarına bireysel

olarak odaklanan bu tür sıralamaların sonuçlarını ulusal yükseköğretim sistemlerine mal etmek ve ülkelerin dünya standartlarında üniversitelere sahip olmasının dünya standartlarında bir yükseköğretim sistemine de sahip olduğu gibi yanlış bir sonuca varmak sıklıkla yapılan bir hatadır (Kovats, 2015).

Üniversiteleri sıralama süreçleri ve prosedürleriyle karşılaştırıldığında, ulusal yükseköğretim sistemlerini sıralamak kolay bir iş değildir. Bu tür sistemlerin çoklu işlevleri, misyonlarının çeşitliliği, bir sistemin kalitesini neyin oluşturduğu konusunda fikir birliğinin olmaması ve bu işlevleri ve misyonları yansıtacak evrensel olarak mevcut, ölçülebilir göstergelerin olmaması, bu tür sıralamaları göz korkutucu bir girişim hâline getirmektedir. Bir karşılaştırma yapılacak olursa, üniversite ve sistem sıralamaları farklı düzeylerde çalışmakta ve sonuçları doğrudan karşılaştırılamamaktadır. Bireysel üniversite sıralamaları, üniversitelerin ortamının değerlendirmesini kapsamamakta ve sistem sıralamaları da bireysel üniversiteleri sıralamamaktadır. Üniversite sıralamaları mikro düzeyde çıktılar sunarken, sistem sıralamaları bunu makro düzeyde gerçekleştirmektedirler (Millot, 2015). Ayrıca, ulusal yükseköğretim sistemlerini sıralamanın mantığı; bir ulusun ekonomik ve kültürel gelişimi için önemli olanın sadece araştırma ağırlıklı üniversitelerin değil, bir bütün olarak tüm yükseköğretim sisteminin olmasıdır. Farklı kurumların, genel ulusal hedeflere ulaşmak için farklı şekillerde bu tür sıralamalara katkıda bulunması beklenmektedir. Dolayısıyla, bu sistemlerde tek bir üniversite sıralaması modeli yoktur (Benito vd., 2019). Bu karmaşıklık ve gereksinimler göz önüne alındığında, yükseköğretim sistemlerini sıralamaya yönelik girişimlerin sayısı ne yazık ki oldukça azdır (Millot, 2015).

Bir ülkenin yükseköğretim sistemleri sıralamalarındaki konumu; ekonomik ve eğitsel gelişme yollarıyla büyük ölçüde ilişkilidir. Diğer bir ifadeyle, eğitime tahsis edilen kaynakların belli bir noktaya kadar miktarı ve bu kaynakların etkili ve verimli bir şekilde kullanılması ülkelerin sıralamalardaki yerine etki edebilmektedir. Ancak; bir ulusun ekonomik, sosyal ve kültürel gelişimi için önemli olan sadece araştırma yoğun üniversitelerin değil, bir bütün olarak yükseköğretim sisteminin doğası ve kalitesidir

(Williams, 2016). Kurumsal verilerden ziyade ulusal verilerin kullanılması, önemli olanın yükseköğretim sisteminin toplam katkısı olduğunu öngörmekte ve bu sıralamalara farklı kurumlar farklı şekillerde katkıda bulunmaktadır (Williams, 2019). Üniversite sıralamaları, dünya çapındaki üniversitelerle aynı piyasada rekabet edemeyen kurumların büyük çoğunluğunu ne yazık ki görmezden gelmektedirler. Buna karşılık, politika yapıcılar, çoğu zaman ülkenin yükseköğretim sisteminin geri kalanı pahasına, ülkelerinin sıralamadaki konumunu iyileştirmek için az sayıda yükseköğretim kurumuna öncelik verme eğilimi göstermektedirler. Bu beklenmedik ve ters etkilere karşı koymak için, bireysel kurumlar yerine ulusal yükseköğretim sistemlerini değerlendirmek, sıralamak ve karşılaştırmak için farklı girişimlerde bulunmaktadır (Milot, 2014).

Ülkelerin sahip olmayı arzuladığı nitelikli yükseköğretim sistemleri; ülkenin ihtiyaçlarını karşılayan, farklı ilgi ve becerilere sahip insanlara çeşitli eğitim fırsatları sunan, ulusal ve dünya bilgisine katkıda bulunan iyi eğitilmiş bir insan kaynağı sağlar. Kaliteli bir yükseköğretim sistemi yaşam standartlarındaki iyileştirmeler için hayati bir gerekliliktir. Ayrıca, küreselleşmiş dünyamızda, uluslararası bağlantıları gelişmiş olan kaliteli bir yükseköğretim sistemi, öğrencilerin ve araştırmacıların ulusal sınırlar boyunca hareketi yoluyla yeni fikirlerin tanıtılmasını kolaylaştırmakta ve yabancı ülkelerle ticareti ve diğer tür ilişkileri teşvik etmektedir (Williams vd., 2013).

Tam bu noktada şu sorun ortaya çıkmaktadır: Yükseköğretim sistemlerini değerlendirmek için hangi göstergeler kullanılmalıdır? Birçok ülke şu anda yükseköğretim sektörü için gösterge sistemleri tasarlamının ideal yollarını araştırmaktadır. Yükseköğretim sistemlerini genel olarak kamuya ve fon sağlayan kuruluşlara anlatma, tanıtmaya konusunda iletişimi geliştirmek ve ayrıca kamu yükseköğretim politikalarının uygulanmasını izlemek için gösterge sistemlerine ihtiyaç duyulmaktadır (Martin ve Sauvageot, 2011). Bu tür sistemlere ilişkin dâhil edilmesi beklenen özelliklere ilişkin Salmi (2011) şu sonuca varmıştır: Yönetişim çerçevesi ve mali kaynakların böyle bir gösterge listesinde yer alması kesinlikle önemlidir. Bu faktörler, üniversitelerin en iyi akademisyenleri işe almak ve elde tutmak ve onlara

uygun öğretim ve araştırma altyapısını sağlamak için finansmanı harekete geçirme kapasitelerini etkilemektedir. Enders ve diğerleri (2013) ise, performansın ortak göstergelerinin finansal kaynaklar ve yönetsel karar verme yetenekleri (finansal ve insan kaynakları süreçleri) olduğunu belirtmektedir.

Ulusal düzeyde politika analizi ve karar verme, mevcut durumun dikkatli bir şekilde anlaşılmasına ve her bir reform seçeneğinin potansiyel etkisine dayanmaktadır. Ulusal ve uluslararası düzeyde başkalarının deneyimlerinden öğrenmek, diğer kurum veya ülkelerden politikaları kopyalamak veya taklit etmek değildir. Ancak bu tür tecrübeler başarı olasılığını artırmak ve başkalarının hatalarını tekrar etmekten kaçınmak için çeşitli koşullar altında neyin işe yarayıp neyin yaramadığını anlamaya yardımcı olabilirler (Salmi, 2015). Aşağıda yükseköğretim sistem sıralamalarına ve kullandıkları yöntemler ele alınmıştır:

U21 Ulusal Yükseköğretim Sistemleri Sıralaması (U21 Ranking of National Higher Education Systems)

1997 yılında Melbourne Üniversitesinde araştırma odaklı 11 üye ile kurulan ve dünya vatandaşlığını ve kurumsal inovasyonu savunan U21 Universitas'ın bir girişimi olan bu sıralama sistemine ilişkin detaylara değinmeden önce birliğin yapısı ve amacı üzerinde durmakta fayda olacaktır. Universitas 21 (U21), 18 ülkeyi ve altı kıtayı kapsayan, araştırma ağırlıklı 27 üniversiteden oluşan lider bir küresel ağıdır. Görevleri, ağı üyeleri arasında gerçek anlamda uluslararası iş birliğini güçlendirmek olan bu ağ, tüm U21 üniversitelerinden; personeli, araştırmacılarını ve öğrencilerini mükemmelliği paylaşmaları, sınırlar arasında iş birliği yapmaları ve küresel bilgi alışverişini geliştirmelerini beklemektedir. U21, üye üniversiteler ve daha genel olarak küresel yükseköğretim için önemli olan ortak konular üzerinde çalışan başkanlar tarafından yönetilen bir ağıdır. Uluslararasılaşma ve çok uluslu iş birliğini teşvik etmeye kararlı olan U21, tek bir üniversite veya ikili anlaşmalar yoluyla gerçekleştirilemeyecek programların, faaliyetlerin ve girişimlerin uygulanmasını kolaylaştırmaktadır. U21, uluslararasılaşmanın yararlarını ve yükseköğretimdeki kritik önemini savunan, bu konuda güven oluşturan, iş birliğini kolaylaştıran ve küresel ortaklıkların sonuçlarını ve

etkisini destekleyen, üyelerinin profilini geliştiren, bireysel ve toplu başarılarını güçlendiren bir ağıdır. Üye odaklı olan bu yapı, üyelerin ihtiyaçlarını sürekli olarak belirlemeye ve gidermeye çalışmaktadır. Girişim; Avustralya, Çin, Belçika, Kanada, Şili, Hindistan, İrlanda, Japonya, Meksika, Yeni Zelanda, Singapur, Güney Afrika, Güney Kore, İsveç, İsviçre, Hollanda, Birleşik Krallık ve ABD'den üye üniversitelerden oluşmaktadır (Universitas21, 2021).

Sponsorluğunu Universitas21 girişiminin üstlendiği ve merkezi Melbourne Enstitüsünde yer alan U21 Ulusal Yükseköğretim Sistemleri Sıralamasında tüm kıtalardan 50 ulusal yükseköğretim sistemi 24 gösterge üzerinden değerlendirilmektedir. Ölçütler nüfus büyüklüğüne göre standardize edilmekte ve ülkeler genel olarak tek ve dört modülün her birinde ayrı ayrı sıralanmaktadır. Bu temel kategoriler; “kaynaklar, ortam, iş birliği ve çıktıdır”. Her ölçüt içinde en yüksek başarıyı elde eden ülkeye 100 (yüz) tam puan verilmektedir. Bu sıralamada kaynaklar ve ortam girdi değişkenleridir. Kaynaklar, ister kamu ister özel olsun, kaliteli bir yükseköğretim sistemi için gerekli bir koşuldur, ancak bu, bunların verimli kullanımını kolaylaştıran bir politika ortamı ile tamamlanması gerekir. Ortam modülündeki beş ölçüt; yükseköğretim kurumlarının çeşitliliğini, özerkliğini ve kurumsal performansın dış paydaşlarca değerlendirilmesi boyutunu kapsamaktadır. İş birliği ve çıktı ise sonuç ölçütleridir. Ulusal bir yükseköğretim sisteminin değeri, ülke içinde ekonominin diğer sektörlerle etkili bir şekilde iş birliği içinde olması ve uluslararası eğitim ve araştırma faaliyetleri ile ilişkilidir. Çıktı değişkenleri ise; katılım oranları, araştırma performansı, bazı dünya çapında üniversitelerin varlığı ve mezunların istihdam edilebilirliği gibi nitelikleri kapsar. Hükümetlerin yükseköğrenim kurumlarının birbirleriyle ve iş dünyası ile hem yurtiçinde hem de uluslararası ilişkileri güçlendirmeye teşvik etme yönünde dünya çapında bir eğilimi mevcuttur. Birleşik toplam sıralama sonucu ise %40 çıktı ve diğer üç ana kriterin her biri için %20 temel alınarak hesaplanmaktadır. Aşağıda bu ölçütlerin her birine ve alt göstergelerine detaylı bir şekilde değinilmiştir:

Kaynaklar Ölçütü (Ağırlığı: %20)

İyi işleyen bir yükseköğretim sistemi için gerekli koşullardan biri hükümet ve diğer paydaşlar tarafından yükseköğretim kurumlarına yeterince kaynak sağlanmasıdır. Tüm dünyada devlet üniversitelerinin temel gelir kaynağı devlet bütçesinden ayrılan ödeneklerdir. Bu oran genel olarak %80'nin üzerindedir. Devlet bütçesinden aktarılan kaynağın en az olduğu ülkeler ise ABD ve Japonya'dır. Kamu bütçesi dışında üniversitelerin kendi gelirlerinin en yüksek olduğu ülkeler %30'luk oran ile ABD, Japonya ve Almanya'dır (Gürüz vd., 1994). Dünyada yükseköğretim bütçesini hazırlarken kullanılan başlıca yöntemler (Doğramacı, 2000; Gürüz vd., 1994; Gürüz, 2001) şu şekildedir: Pazarlık ve Anlaşma Yöntemi (Türkiye, Arjantin, Yunanistan vb.), Girdilere Göre Hazırlama Yöntemi (Kanada, Çin, İngiltere, Fransa, Macaristan, Endonezya, Japonya, Norveç, İsveç ve birçok eyaletindeki uygulamalarla ABD), Çıktılara Göre Bütçe Hazırlama Yöntemi (Danimarka, Finlandiya, İsrail ve Hollanda). Bu yöntemde üniversitelerin özerkliği oldukça kapsamlıdır (Erdem, 2006). Tüm dünyada merkezî hükümetlerce üniversitelere aktarılan kaynaklar maalesef yetersiz kalmaktadır. Bu nedenle, ülkelerin yükseköğretim finansmanına ve üniversitelerin niteliğine katkıda bulunacak yeni uygulamaları hayata geçirmeleri zorunlu olmaktadır. Bu sorunun üstesinden gelmek için ülkeler farklı finansman yöntemleri benimsemektedirler. Bu noktada, sivil toplum ve sanayi örgütlerinin ve bireylerin daha fazla katılım sağladıkları karma finansman yöntemlerine sıklıkla başvurulmaktadır (Özkan ve Özgan, 2015). Bu bağlamda üniversitelerin kendi öz kaynaklarını arttırmaları hususu, önemli bir tartışma konusu olmaktadır (Küçükcan ve Gür, 2009). Kaynaklara ilişkin kriterler ve sıralamadaki ağırlıkları Tablo 1'de verilmiştir:

Tablo 1. Kaynaklar Modülü Kriterleri ve Sıralamadaki Toplam Ağırlıkları

Kriterler	Ağırlığı
GSYİH yüzdesi olarak yükseköğretim kurumlarına yapılan devlet harcamaları	%5
GSYİH yüzdesi olarak yükseköğretim kurumlarına yapılan toplam harcama	%5
Yükseköğretim kurumlarının ABD Doları satın alma gücü paritesine göre öğrenci başına yıllık harcaması	%5

GSYİH yüzdesi olarak yükseköğretim kurumlarında Ar-Ge için yapılan %2,5
harcamalar

Yükseköğretim kurumlarında ABD Doları satın alma gücü paritesine göre %2,5
kişi başına Ar-Ge harcaması

Kaynak: U21 Rankings Report (2020)

Bu bölümde bir diğer önemli nokta da bilimsel ve teknolojik gelişme için çok büyük önem arz eden Araştırma-Geliştirme (Ar-Ge) yatırımlarıdır. Araştırma ve geliştirmeye (Ar-Ge) yapılan harcamalar ekonomik büyümenin önemli bir belirleyicisidir (Guellec ve van Pottelsberghe, 2004). Günümüzde Araştırma-Geliştirme (Ar-Ge) faaliyetleri ulusal ekonomiler için önemli bir rekabet gücü olarak değerlendirildiğinden, ülkeler farklı türde Ar-Ge program ve projelerine büyük yatırımlar yapmaktadırlar (Çakır ve Perçin, 2013).

Ortam Ölçütü (Ağırlığı: %20)

Üniversitelerin faaliyet gösterdiği ortam, sonuçların önemli bir belirleyicisidir. İyi bir ortamı, kurumların önemli ölçüde finansal ve akademik özerkliğe sahip olduğu, performansın şeffaf bir şekilde dışarıdan izlenebildiği ve politika ortamının kurumlar arasındaki çeşitliliği ve rekabeti beslediği bir zemin olarak tanımlanmaktadır. Salmi ve Altbach (2011) en iyi performans gösteren ulusal yükseköğretim sistemlerinin, hükümetlerin geniş parametreleri belirlediği ve performansı izlediği ancak kurumların doğrudan hükümet müdahalesinden bağımsız olarak çalışmasına izin verdiği sistemler olduğunu gözlemlemişlerdir. Özerklik türleri bağlamında örgütsel özerklik en geniş şekilde Birleşik Krallık, Danimarka, Finlandiya, Estonya, Almanya-Kuzey Ren Westfalya ve İrlanda'da görülmektedir. Bu ülkelerde üniversiteler kendi fakülte ve bölümlerini açmaya ek olarak kâr amaçlı olan ya da olmayan tüzel kişilik kurma yetkisine sahiptirler ve yönetim kadrolarında üniversite dışı üyeler yer almaktadır. İrlanda, Norveç, Birleşik Krallık, Estonya, Finlandiya ve İzlanda ise oldukça yüksek akademik özerklik kategorisinde yer alan ülkelerdir. Bu ülkelerde üniversiteler; öğrenci sayılarını belirleme, lisansüstü öğrencilerini seçme gibi oldukça geniş yetkilere sahiptirler. Türkiye; İtalya, İspanya, Danimarka, Hollanda ve Macaristan gibi ülkelerle orta-az akademik özerk kategorisinde yer almaktadır (Estermann vd., 2011). İstihdam

özerkliği Estonya, Birleşik Krallık, Çek Cumhuriyeti, İsveç ve İsviçre gibi ülkelerde oldukça yüksektir. Bu ülkelerde, işe alımlarda, maaş ve işten çıkarmada ve yükseltmede asıl karar vericiler üniversitelerdir. Türkiye; Almanya-Brandenburg, Slovakya, İtalya, İspanya, Fransa ile orta-az düzeyde istihdam özerkliğine sahiptir. Bu ülkeler için işe alma ve çıkarma, ücret belirleme ve görevde yükselme konularında sınırlamalar ile karşılaşmaktadır. Finansal özerklik ise; Lüksemburg, Estonya ve Birleşik Krallık'ta bir hayli geniştir (Çelik ve Gür, 2014). Ulusal yükseköğretim sistemlerinin bu özelliklere sahip olma derecesi, aşağıda Tablo 2'de verilen kriterlerle ölçülmektedir:

Tablo 2. Ortam Modülü Kriterleri ve Sıralamadaki Toplam Ağırlıkları

Kriterler	Ağırlığı
Yükseköğretimdeki kız öğrencilerin oranı	%1
Yükseköğretim kurumlarındaki kadın akademik personel oranı	%2
Veri kalitesi	%2
Politika ortamının niteliksel ölçümü	%10
Eşit ağırlıklı iki bileşenden oluşan sistem çeşitliliği: özel kurumlara kayıtlı yükseköğretim öğrencilerinin yüzdesi ve ön lisans programlarına kayıtlı öğrencilerin yüzdesi	%2
Politika ve mevzuata ilişkin anket sonuçları	%4
Devlet üniversitelerinin mali özerkliğine ilişkin anket sonuçları	%4
“Ülkenizdeki eğitim sistemi, rekabetçi bir ekonominin ihtiyaçlarını ne kadar iyi karşılamaktadır?” sorusuna verilen cevaplar	%5

Kaynak: U21 Rankings Report (2020)

İş Birliği Ölçütü (Ağırlığı: %20)

Bu modül yükseköğretim sistemlerinin hem yurt içinde hem de yurtdışında etkili ve nitelikli iş birliği geliştirmesini gerektirmektedir. Ulusal bir yükseköğretim sisteminin değeri, içinde bulunduğu toplumla iyi ilişkiler içindeyse ve eğitim, araştırma konularında uluslararası düzeyde iş birliği gerçekleştiriyorsa artmaktadır. Bu tür iş birliği, teknik değişimi ve ekonomik büyümeyi de teşvik etmektedir. Yurtdışı bağlamında yükseköğretimin uluslararasılaşması ise, bireysel yükseköğretim kurumlarının yanı sıra yükseköğretim sistemlerinin işleyişinde önemli bir değişimi gerektirir. Knight (2004) uluslararasılaşmayı; uluslararası, kültürlerarası veya küresel bir boyutu yükseköğretimin amacına, işlevlerine veya sunumuna entegre etme süreci

olarak tanımlanmaktadır. Yükseköğretimin ulusal düzeyindeki politika yapıcıların yanı sıra üniversitelerin ve diğer yükseköğretim kurumlarının yöneticileri, aynı anda zıt eğilimleri ele almalı ve misyonlarını ve operasyonel stratejilerini buna göre tanımlamalıdır. Uluslararası iş birliği girişimlerine artan vurgu, uluslararasılaşma, araştırma ve istihdam edilebilirlik arasındaki büyüyen iş birliği, yükseköğretim kurumlarının ulusal sınırlar içinde ve ötesinde rol ve sorumluluklarının yeniden düşünülmesini gerektirmektedir (Guri, 2015). Yayınların yazarlığının çeşitli olması, etkinin o ölçüde büyük olması sonucunu vermektedir. Ayrıca, atıflar ile uluslararası akademisyenler veya endüstri ile ortak yazarlığa sahip yayınların payları arasında pozitif bir ilişki tespit edilmiştir. Buna ek olarak, araştırma iş birlikleri ekonomik büyümeyi teşvik etmenin bir yolu olarak hükümetler tarafından da teşvik edilmektedir (Williams, 2019).

Üniversite-sanayi iş birliği kapsamında hem AR-GE faaliyetlerinin hem de üniversitelerin finanse edilmesi gittikçe yaygınlaşan bir uygulamadır (Akça, 2012). Bu şekilde, üniversitelerin teorik, iş dünyasının ise pratik bilgi ve deneyimleri verimlilik ve üretkenlik amacıyla bir araya getirilmek suretiyle üniversite-sanayi iş birliklerine oldukça fazla önem verilmektedir. Bu tür iş birlikleri hem yükseköğretim kurumlarının etkinliğini arttıracak hem de iş dünyasının üretkenliğine etki edecektir. Tanış (2008)'ın ifadesiyle üniversite-sanayi iş birliği, üniversitelerin imkânları ile sanayinin imkânlarını birleştirmek suretiyle bilimsel, teknolojik ve ekonomik yönden gelişmeleri için yürüttükleri sistemli çalışmalar bütünüdür. Bu iş birliğinde, üniversitelerdeki bilgi birikimi ve yetişmiş insan gücü ile iş dünyasının tecrübesi ve finansal gücünün harmanlanması söz konusudur. Dura (1995) da çalışmasında bu iş birliğini; bütün, elemanların toplamından daha çok şey ifade eder ve birlikten kuvvet doğar felsefesi ile ifade etmektedir. İş birliği modülüne ilişkin kriterler aşağıda Tablo 3'te gösterilmektedir:

Tablo 3. İş Birliği Modülü Kriterleri ve Sıralamadaki Toplam Ağırlıkları

Kriterler	Ağırlığı
Yükseköğretimdeki uluslararası öğrencilerin oranı	%4
Uluslararası ortak yazarlarla birlikte yazılan makalelerin oranı	%4
Webometrics GÖRÜNÜRLÜK endeksi. Üniversite web alanlarının aldığı dış bağlantıların sayısının ülke nüfusuna bölünmesiyle elde edilir.	%4
World Development Centre, İsviçre tarafından yapılan yıllık ankette işletme yöneticilerine sorulan “Şirketler ve üniversiteler arasında bilgi aktarımı oldukça gelişmiştir” sorusuna verilen yanıtlar	%4
Endüstri araştırmacılarıyla ortaklaşa yazılan üniversite bilimsel araştırma yayınlarının yüzdesi	%4

Kaynak: U21 Rankings Report (2020)

Çıktı Ölçütü (Ağırlığı: %40)

Bu modülde kullanılan ölçütler, araştırma çıktısını ve etkisini, öğrenci çıktısını, ulusal mezun ve araştırmacı sayısını, ülkelerin en iyi üniversitelerinin kalitesini ve mezunların istihdam edilebilirliğini kapsamaktadır. Çıktıda en üst sıralarda yer alan ülkeler, kaynaklarda da en üst sıralarda yer alma eğilimindedirler. Araştırma çıktısı, devlet finansmanı, özellikle araştırma ve geliştirme (Ar-Ge) harcamaları ile yakın ilişkilidir. Politikanın ve mevzuatın etkisi de bu noktada önemlidir. En zayıf ulusal sistemler, düşük hükümet fonuna, buna karşın yüksek hükümet denetimine tabi olanlardır (Williams vd., 2013). Üniversite demenin neredeyse araştırma ile özdeşleştirildiği ABD'nin büyük önem verdiği (Korkut, 2001), lisansüstü eğitimlerin ve araştırma faaliyetlerinin ağırlıkta olduğu ve hızla yaygınlaşan araştırma üniversitelerine ek olarak birçok Avrupa ülkesinde, artan uluslararası rekabet ortamında faaliyet göstermek için gerekli olan “mükemmellik kültürüne” olduğu kadar gelişen ekonomik ve toplumsal taleplere de uyum sağlamak için yükseköğretim sistemi üzerine yoğun bir baskı uygulanmaktadır. Bazı ülkelerde bu kapsamda bu kuruluşların uluslararası düzeyde rekabet edebilmelerini, araştırma ve/veya öğretimi geliştirmelerini sağlamak amacıyla “mükemmellik merkezlerinin” ortaya çıkmasını teşvik etmek için ekstra finansal kaynaklar sağlanmaktadır. Bu merkezlerden bazıları; Avusturya’da Creation of Institute of Science and Technology, Fransa’da Excellence Initiatives (IDEX), Finlandiya’da Centres of Excellence in Research Creation of Aalto University, Almanya’da

Excellence Initiative Norway “Centres of Excellent Research”, Polonya’da “Leading National Research Centres” (KNOWs), İspanya’da “Campus of International Excellence” Programme (CEI) ve Birleşik Krallık’ta “Research Excellence Framework” isimleriyle hizmet vermektedirler (Pruvot vd., 2015). Ayrıca, Benito ve diğerlerinin (2019) yürüttüğü bir çalışma göstermiştir ki, uluslararası sıralamalarda en iyi 10 üniversite çoğunlukla araştırma yoğun kurumlardır. Bu üniversiteler yeni bilginin yaratıcıları ve bölgesel ekonomik kalkınma ve ulusal rekabet gücünde kilit iş birlikçiler olarak rollerini geliştirmektedirler. Aşağıda Tablo 4’te çıktı modülünün detayları ve ağırlıklandırma değerleri gösterilmektedir:

Tablo 4. Çıktı Modülü Kriterleri ve Sıralamadaki Toplam Ağırlıkları

Kriterler	Ağırlığı
Yükseköğretim kurumları tarafından üretilen toplam yayın sayısı	%10
Yükseköğretim kurumları tarafından üretilen ve kişi başına düşen toplam yayın sayısı	%3
Alana göre Normalleştirilmiş Atıf Etkisi ile ölçülen makalelerin ortalama etkisi	%5
Bir ülkedeki dünya çapındaki üniversitelerin yoğunluğu (ARWU Sıralaması sonuçlarına göre hesaplanır)	%3
Bir ülkenin en iyi üniversitelerinin mükemmelliği (ülkelerin en iyi üç üniversitesi için ARWU puanlarının toplanmasıyla hesaplanmaktadır)	%7
Ortaöğretimden sonraki beş yıllık yaş grubu olarak tanımlanan nüfusun yükseköğretime kayıt oranı	%3
Üniversite mezunu 25-64 yaş arası nüfusun yüzdesi	%3
Ülkedeki her bir milyon nüfus başına araştırmacı sayısı	%3
25-64 yaşları arasındaki üniversite mezunu kişiler arasındaki işsizlik oranının tersinin, en son lise eğitimine sahip olanların işsizlik oranına bölünmesiyle elde edilen oran	%3

Kaynak: U21 Rankings Report (2020)

Sonuç olarak, yukarıda değinilen temel dört modül ve her birinin alt ölçüt/kriterleri birlikte değerlendirildiğinde, dokuz yıllık sıralama sürecinden sonra şu önemli altı bulguya ulaşılmıştır (Universitas21, 2021):

1. Araştırma finansmanı ile araştırma çıktısı, performansı arasında güçlü bir pozitif ilişki söz konusudur.
2. Kamu ve özel finansman arasındaki karışımın performans için çok az önemi vardır,

3. Küçük nüfusa sahip ülkeler; üniversite, iş dünyası ve hükümet arasındaki güçlü gayri resmi bağlantıların kolaylıkla geliştirilebilmesinden istifade etmektedirler.

4. Devlet denetiminin sıklığı ile kamu finansmanının düzeyi arasında bir denge bulunmaktadır ve en kötü yükseköğretim sistemleri, sıkı devlet denetimini sınırlı devlet finansmanı ile birleştirenlerdir.

5. Uluslararası iş birliği ve nüfus büyüklüğü arasında negatif bir ilişki vardır. Buna göre büyük ülkeler daha az uluslararasılaşma eğilimi göstermektedirler.

6. İş birliği ve araştırma performansı arasında anlamlı pozitif bir ilişki vardır.

Özetle, kaynaklar, yükseköğretimde mükemmellik için gerekli bir koşuldur, ancak tek başına yeterli değildir. Mevzuat, ortam kaynakların verimli kullanılmasını sağlamak için önemlidir. Kadınlar veya düşük sosyo-ekonomik sınıflardan olanlar için fırsatlar sunulmaması, o yükseköğretim sisteminde ve o ülkede yeteneklerin tam olarak değerlendirilmediği anlamına gelir. Ulusal bir yükseköğretim sisteminin değeri, ulusun toplumunun geri kalanıyla iyi bir şekilde iş birliği içindeyse ve uluslararası olarak eğitim ve araştırmayla iş birliği içindeyse artmaktadır (Williams vd., 2013).

QS Dünyanın En Güçlü Yükseköğretim Sistemleri Sıralaması (QS System Strength Rankings) ve Kullandığı Metodoloji

Günümüzde en çok dikkat çeken ve popüler olan temel yaklaşım küresel kurumsal sıralamalar olsa da çoğu küresel sıralama sağlayıcısının birden fazla ürüne sahip olduğunu belirtmekte fayda vardır. QS (Quecharelli Symonds) birden fazla sıralama aracını bünyesinde barındıran bu sistem ve kuruluşlardan birisidir. Mayıs 2016 yılında, dünyanın en güçlü yükseköğretim sistemlerine sahip ülkeleri öne çıkaran QS Dünyanın En Güçlü Yükseköğretim Sistemleri Sıralamasının (QS HESS) ilki gerçekleştirilmiştir. Sıralama, QS Dünya Üniversite Sıralamaları sisteminden alınan veriler kullanılarak oluşturulmakta ve yükseköğretim sistemlerinin gücü açısından dünya çapındaki en iyi 50 ülkeyi sıralamak suretiyle gerçekleştirilmektedir. Her ülke aşağıdaki dört farklı kriter üzerinden değerlendirilmektedir. Bunlar: Sistem gücü (Yükseköğretim sisteminin dünyanın geri kalanına kıyasla ne kadar güçlü olduğu); Erişim (Her ülkedeki

uluslararası sıralamadaki üniversitelerde mevcut olan kontenjan sayısı), Lider kurum (Her ülkenin önde gelen kurumunun durumu) ve Ekonomik bağlam (Ülkenin kişi başına düşen GSYİH'sine göre sistemin göreceli gücünü ifade etmektedir). Bu dört kategori aşağıda özetlenmiştir:

Sistem gücü

Bu kategori, uluslararası sıralamadaki performansa dayalı olarak genel ulusal sistem gücünü değerlendirmektedir. Her ülkeye, QS Dünya Üniversite Sıralamalarında 700 veya üzerinde yer alan kurumlarının sayısının, bu kurumların ortalama konumuna bölünmesine dayalı olarak bir puan verilmektedir. Burada amaç, her ülkenin küresel sıralama tablolarındaki konumunun genel bir görünüşünü gözler önüne sermektir.

Erişim

İkinci kategori, ulusların birinci sınıf yükseköğretime erişimi arttırmayı amaçladığı günümüzde kilit bir konu olan erişimle ilgilidir. Bu kategorideki puanlar, küresel ilk 500'de yer alan üniversitelerde mevcut olan kontenjanların sayısının nüfus büyüklüğü göstergesine bölünmesiyle hesaplanır. Bu hesaplamada kullanılan belirli rakamlar, QS Dünya Üniversite Sıralamasında ilk 500'de yer alan üniversitelerde tam zamanlı eşdeğer öğrencilerin toplam sayısının nüfusun kareköküne bölümüdür. Burada amaç, söz konusu ülke vatandaşlarının dünya çapında bir üniversitede eğitim görme ihtimallerini hesaplamaktır.

Lider Üniversite

Bu kategori, ülkenin önde gelen yükseköğretim kurumunun küresel sıralamadaki performansını değerlendirmektedir. Bu, her ülkenin en iyi üniversitesinin QS Dünya Üniversite Sıralamasında bulunduğu yeri temel alan normalleştirilmiş bir puandır. Bu gösterge, bir ülkenin önde gelen yükseköğretim kurumunun performansının, genel sistem için önemli bir dayanak ve güvence olduğu ve genellikle ülkeye öncülük edecek lider bir yükseköğretim kurumunun geliştirilmesine yönelik ulusal yatırımdan kaynaklandığı varsayımına dayanmaktadır.

Ekonomik Bağlam

Dördüncü ve son gösterge, her ülkenin mali durumunu uluslararası sıralamadaki performansı ile karşılaştırarak, yükseköğretime yapılan ulusal yatırımın etkisini değerlendirmeyi amaçlamaktadır. Sıralamada yer alan her üniversite için endeksli bir puan oluşturulmaktadır. (ilk 100 üniversiteye 7 puan, 101-200 sıradaki üniversiteler için 6 puan, 201-300 için 5 puan, 301-400 için 4 puan, 401-500 için 3 puan, 501-600 için 2 puan ve 601-700 aralığında yer alan üniversiteler için 1 puan olacak şekilde düzenlenmektedir) ve bu daha sonra söz konusu ülke için kişi başına düşen GSYİH'ya göre hesaplanmaktadır. Bu dört göstergenin her biri, ilk 50 ülkenin yayınlandığı genel toplam puanları oluşturmak için eşit ağırlıklarla birleştirilmektedir.

Sistem Sıralamalarının Değerlendirilmesi

Yükseköğretim sistemleri sıralamaları hem olumlu, hem de geliştirilmesi gereken özellikleri bünyelerinde barındırmaktadırlar. U21 Sıralaması, bir ülkede eğitilmiş ve vasıflı bir işgücünün varlığının ve üretkenliği artıran teknolojik gelişmelerin o ülkenin ekonomik kalkınması için önemli olduğu ve yükseköğretimin her ikisine de katkıda bulunduğu varsayımıyla oluşturulmaktadır. Ayrıca, yeni fikirlerin tanıtılmasını kolaylaştırmak ve günümüzün küreselleşmiş dünyasında yabancı ülkelerle ticareti ve diğer bağlantıları teşvik etmek için uluslararası düzeyde etkili iş birliğinin yükseköğretim sistemleri için gerekli olduğu düşünülmektedir. Bu bağlamda U21 sıralamasının planlayıcıları, ulusların kendi yükseköğretim sistemlerinin kalitesini değerlendirmek için kapsamlı göstergelere ihtiyaç duyduklarını iddia etmektedirler (Soh, 2012). Bu tür sıralama uygulamalarında karşılaştırılan ulusların göreceli büyüklüğü, uluslararası yükseköğretim sıralamalarında her zaman tartışmalı bir konu olmuştur. U21 Sıralaması, çoğu ölçümde ulusal büyüklüğü kontrol ettiğini göstermektedir. Ancak, bu ara değişkeni kontrol etmek için kullanılan yöntem ne yazık ki açıklanmamıştır (Soh, 2012). U21 Sıralamasında, birçok veri değişkeni, Uluslararası Standart Eğitim Sınıflandırması (ISCED) standartlarını yansıtan, yükseköğretim sektörünün tamamı için en uygun hâle getirilmiştir. Sıralama sonuçları, yalnızca amaçları için toplanan verilere ve temsili olmayan uzman bilgisi anketlerine

dayanmamaktadır. Bu durum da, U21 Sıralaması sonuçlarının daha yüksek derecede geçerli olduğunu göstermektedir. Ayrıca, ulusal puanların (yüzdelerin) elde edilme şekli (en yüksek puana sahip ülkeye 100 ve bunun bir yüzdesi diğer ülkelere atanarak) ulusal puanları anlamlı kılmaktadır, çünkü belirli bir ulusun her zaman en yüksek yüzdesi 100'dür. Bu, araştırmacılar ve sıralamanın takipçileri arasındaki iletişimi kolaylaştırmaktadır. Buna ek olarak, basit bir yöntem olması ve ülkeler arasındaki temel kalite farklılıklarını elde etmede etkili olması önemli bir detaydır. Bununla birlikte, yüzdeler göreceli rakamlar olduğundan, sıralama sorumlularının ölçümlerin güçlü yanlarının ve varyasyonlarının daha göreceli bir değerlendirmesi için orijinal ham puanları da kamuoyuna ve ülkelere bildirmeleri yararlı olacaktır. Bunun gibi önemli bir çalışmada, karar verme sürecine ilişkin daha fazla verinin, sıralama sisteminin arkasındaki mantığın ve diğerlerinin sonucunun daha iyi anlaşılmasını sağlaması beklenir. Diğer bir önemli konu da “çıktı” modülü için verilen %40'lık ağırlıktır. Bu, otomatik olarak daha yüksek yayın puanlarına sahip ülkeleri diğerlerine göre avantajlı duruma getirmektedir. Bunlara ek olarak, U21 Sıralaması anlamlı olmayan bir “kesinlik” sorunuyla karşı karşıyadır. Bu, küçük farklılıklara sahip üniversitelere anlamlı olmayan farklı dereceler verildiğinde (Soh, 2012) ortaya çıkmaktadır. Kovats (2015) U21 sistemine ilişkin başka değerlendirmeleri şu şekilde sıralamaktadır: Ülkelerin genel toplam sıralama sonuçları, göstergeleri ağırlıklandırma yönteminin sonucudur. Bu nedenle U21 sıralaması da bileşik göstergeler kullanan geleneksel üniversite sıralamalarına benzer metodolojik sorunlarla karşı karşıya kalmaktadır. Örneğin, ağırlıkların seçimi keyfidir. Öğretim, öğretim kalitesi ve öğrenme süreçleriyle ilgili güvenilir bir uluslararası araştırma veya sıralama olmadığı için bu sıralama sisteminden tamamen çıkarılmıştır. Bu nedenle, U21, ülkeleri ve uluslararası veri sağlayıcıları daha derinlemesine veri toplamaya teşvik edebilir. U21 sıralamasında sadece 50 ülkenin yer almasının nedeni, geri kalmış ülkeler için verilerin kalitesine ışık tutan bilgi eksikliğidir. Ayrıca, bileşik genel puanlar, sistemler arasındaki farkları da gizlemektedir. Farklı profillere sahip ülkeler benzer şekilde sıralanmaktadırlar. Bunlara ek olarak, U21, yükseköğretim sistemlerinin çeşitliliğini tam olarak yakalayamamaktadır. Bu nedenle, karşılaştırılabilir göstergeler ve sistem sınıflandırması

sağlamak daha faydalı ve bilgilendirici olacaktır. U21, hesaplamalarına dayanarak hangi sistemin daha iyi olduğunu ifade etmekte ancak bir sistemin neden diğerinden daha iyi kabul edildiğine dair yalnızca yüzeysel bilgiler sağlamaktadır. Millot (2015) ise sistem sıralamalarının, dâhil ettikleri ülke sayısı ve türü açısından daha kapsayıcı olmaları ve ulusal yükseköğretim sistemleri tarafından yerine getirilen misyon çeşitliliğini daha iyi yansıtmaları gerektiğini belirtmiştir. Son olarak, sıralama uzmanlarının ele alması gereken en büyük zorluk, sıralamaların bu ülkeler için daha uygun ve faydalı hâle gelmesi için gelişmekte olan ülkeleri dâhil etme kapasiteleridir. Hâlihazırda ve tasarım gereği, düşük gelirli ülkeler sıralamaların dışında tutulmaktadır. Yeni nesil sistem sıralamaları, ülke seçme kriterlerini gevşetmeli ve araştırma ve kaynak göstergelerine daha az dayanmalıdır. Tüm yükseköğretim kurumlarını ve çeşitli misyonlarını kapsayan göstergeler geliştirmek, sonuçları gelişmekte olan ülkeler için kümelemek ve bunları yüksek gelirli ülkelerle karşılaştırmaktan kaçınmak, sistem sıralamalarının uygunluğunu artırmak için olumlu adımlar olacaktır (Millot, 2014). Ayrıca, sıralamaların daha iyi bağlamsallaştırılması için sistemlerin yapısını daha derinlemesine incelemek de gerekmektedir. Bu hususlara dikkat etmek, kesinlikle üniversite sıralamalarında elde edilenlerden daha net bir şekilde farklılaşan sonuçlara yol açacaktır ve U21 girişiminin yarattığı yüksek beklentilerin karşılanmasına katkıda bulunacaktır. Çözüm bekleyen bu tür sorunlara rağmen, U21 Sıralaması, diğer üniversite sıralama sistemlerinden farklı bir şekilde yükseköğretim kurumları aracılığıyla ulusların yükseköğretim sistemlerinin uluslararası bir sıralamasını gerçekleştirmek için değerli bir çaba olmaya devam etmektedir. Açık bir amacı ve odağı olması, kolayca anlaşılabilir bir metodolojiye sahipliği ve daha da önemlisi, yazarların gereğinden fazla yetki üstlenmemeleri, açık fikirli olmaları, bilimsel çalışmaya yakışır bir duruş sergilemeleri oldukça önemli ve olumlu detaylardır (Soh, 2012). Ayrıca, U21 sıralamaları, üniversite sıralamalarını önemli bir şekilde tamamlayan ve yükseköğretim politika yapıcılarının tarafından daha çok veriye dayalı kararlara katkıda bulunanlar olarak, sistem sıralamalarının büyük potansiyelini ortaya koymaktadır (Millot, 2014).

QS Sıralamasında ise misyon farklılaşmasına vurgu yapılmaması, ulusal gerçeklerin ve önceliklerin sıralama dışında tutulması, hesaplama yöntemlerindeki sorunlar, dar kapsamı, elitist yaklaşım ve benzer şekilde yükseköğretim kurumlarının büyüklüğüne duyarlılık gibi yükseköğretim kurumlarını sıralarken ortaya çıkan sorunlar yaşanmaktadır. Bunun en temel sebebi sıralamada QS'in temelde diğer dünya sıralaması sonuçlarını kullanmasıdır.

Sıralamalarda Türk Yükseköğretim Sistemi

2019-2023 yıllarını kapsayan 11. Kalkınma Planında (SBB, 2019) Türk Yükseköğretim sisteminin uluslararası rekabet gücü yüksek, kalite odaklı ve dinamik bir yapıya kavuşturulması ve yükseköğretim kurumlarının niteliklerinin artırılmasına yönelik uygulamalara devam edilmesi vurgusu yapılmıştır. Ayrıca, eğitim ve istihdam bağlantısı güçlendirilecek ve yükseköğretimin uluslararasılaşma düzeyi artırılacaktır. Ek olarak, nitelikli yabancı uyruklu akademisyenlerin, yabancı dilde eğitim veren programların sayısı artırılacak, uluslararası öğrencilerinin barınma imkânları iyileştirilecek ve kurumsal kapasiteler artırılacaktır. Benzer şekilde Yeni YÖK (YÖK, 2018) hedefleri bağlamında üniversitelerin gitgide birbirine benzemelerinin ve aynı misyona sahip olmalarının sistemin gelişmesini ve ilerlemesini engellediği ifade edilmiş ve dünyada pek çok ülkede olduğu gibi misyon farklılaşmasına vurgu yapılmıştır. Bu kapsamda, üniversitelerimizin farklılaşması ve üniversitelerin belli alanlara odaklanması, farklı değerler üretebilmesi, bölgesel katkı sağlaması, araştırma kapasitesi yüksek olanların bu kapasitelerini artırması için Misyon Farklılaşması ve İhtisaslaşma Projesi başlatılmıştır. Bu kapsamda 20 devlet, 3 vakıf üniversitesi araştırma üniversiteleri olarak tespit ve ilan edilmişlerdir. Ancak tüm bu çalışmalara ve çabalara karşın, Universitas21 ve QS sıralamaları sonuçlarına göre Türkiye'nin performansı arzu edilen düzeyde değildir. Tablo 5, U21 sisteminde hem temel 4 ölçütün her birinde hem de toplamda ülkemizin durumunu yıllar bazında ayrı ayrı yansıtmaktadır. Buna göre, 2012 yılından günümüze sıralamaya dâhil edilen 50 ülke arasında konumumuz tüm ölçütlerde 40'a yakın ya da 40'lı seviyelerde yer almıştır. Sadece kaynaklar ölçütünde 2012 ve 2020 yıllarında daha iyi bir konum elde edilmiştir.

Tablo 5. U21 Türkiye'nin 9 Yıllık Sıralama Sonuçları

	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Bileşik	44	45	47	49	44	40	41	42	39
İş Birliği	45	44	45	48	48	47	48	48	48
Ortam	46	47	48	49	49	47	47	48	48
Çıktı	40	40	41	42	38	44	40	37	39
Kaynaklar	27	45	43	49	49	47	47	48	17

Kaynak: U21 Rankings Report (2020)

Son yayınlanan sonuçlara göre (U21 Rankings Report, 2020), Türkiye geçen yıla göre üç sıra yükselerek 39. sırada yer almıştır. Yükseköğretime yapılan daha fazla harcamalar, Kaynaklar sıralamasının geçen yıla göre beş sıra yükselmesi sonucunu vermiştir. GSYİH payları olarak hesaplandığında, hem devlet hem de toplam yükseköğretim harcamaları sekizinci sırada ve araştırma harcamaları 29. sırada yer almaktadır. Sıralamaya dâhil edilen göstergeler açısından iş birliği zayıf olarak sonuçlanmıştır. İş dünyası tarafından bakıldığında bilgi aktarımı 34. sırada; uluslararası yazarlar ve endüstri ile ortak makalelerin her biri 48. sırada yer almaktadır. Çıktıda, Türk yükseköğretim kurumları toplam yayınlarda 17. sırada, kişi başına yayınlarda ise 40. sırada yer almaktadır. Makale başına yapılan atıflar ise 48. sırada yer almaktadır. Katılım oranları üçüncü sıradadır, ancak bunun işgücünün eğitim niteliklerine tam olarak yansımaları zaman alacaktır. Kişi başına bakıldığında ise araştırmacı sayısı 37. sırada yer almaktadır. Kişi başına düşen GSYİH düzeyleri dikkate alındığında ise 47. sırada yer alan Türkiye'nin puanı, gelir düzeyinde maalesef beklenenin oldukça altındadır (U21 Rankings Report, 2020).

Tablo 6, U21 sıralamasında 2020 yılı için her ölçütte ayrı ayrı ve toplamda ilk 5 sırayı alan ülkeleri göstermektedir. Buna göre, ortam, çıktı ve birleşik değerlerde ABD ilk sırada yer almaktadır. Eğitime ayrılan kaynaklarda Norveç ve İş Birliği ölçütünde ise İsviçre birinci olmuştur. Tablo incelendiğinde her 5 kategoride de Avrupa, Kuzey Avrupa, Uzakdoğu, Avustralya ve Yeni Zelanda'nın sıralamada en önlere yer aldığı görülmektedir.

Tablo 6. U21 2020 Sonuçlarına Göre İlk Beşte Yer Alan Ülkeler

	Bileşik	İş Birliği	Ortam	Çıktı	Kaynaklar
1	A.B.D	İsviçre	A.B.D	A.B.D	Norveç
2	İsviçre	Avusturya	Avustralya	Britanya	Singapur
3	Danimarka	Singapur	Yeni Zelanda	Avustralya	İsviçre
4	Singapur	Britanya	Hong Kong	Danimarka	Danimarka
5	İsveç	Hollanda	Finlandiya	İsviçre	İsveç

Tablo 7, U21 sıralamasının ilk yapıldığı 2012 yılından günümüze 9 yıllık süreçte tüm kategorilerde birinci olan ülkeleri vurgulamaktadır. Buna göre, birleştirilmiş endekste ABD tüm yılların birincisi olarak karşımıza çıkmıştır. İş birliği kategorisinde İsviçre, yükseköğretim ortamında ABD ve Hollanda, yayınlar kategorisinde ABD, yükseköğretime ayrılan kaynaklarda ise Danimarka, İsviçre, İsveç, Norveç ve Kanada farklı yıllarda birinciliği paylaşmışlardır.

Tablo 7. U21 2012-2020 Yılları Birincileri

	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Toplam	A.B.D	A.B.D	A.B.D	A.B.D	A.B.D	A.B.D	A.B.D	A.B.D	A.B.D
İş birliği	Avusturya	İsviçre	İsviçre	İsviçre	İsviçre	İsviçre	İsviçre	İsviçre	İsviçre
Ortam	Hollanda	Hollanda	Hollanda	A.B.D	A.B.D	A.B.D	A.B.D	A.B.D	A.B.D
Çıktılar	A.B.D	A.B.D	A.B.D	A.B.D	A.B.D	A.B.D	A.B.D	A.B.D	A.B.D
Kaynaklar	Kanada	Danimarka	Danimarka	Danimarka	Danimarka	İsveç	İsviçre	İsviçre	Norveç

Kaynak: U21 Rankings Report (2020)

Tablo 8 ise şu ana kadar iki kez gerçekleştirilen QS sıralamasında Türkiye'nin 2016 ve 2018 yıllarında hem temel ölçüt kategorisinde hem de toplamda puanlarını yansıtmakta ve her iki yıl için de 50 ülke içindeki sırasını göstermektedir. U21 sıralamasına benzer şekilde bu sıralamada da konumumuz 40'lı seviyelerde yer almaktadır. Ayrıca, 2018 yılında 4 sıra gerileme söz konusu olmuştur.

Tablo 8. QS Sıralaması 2016 – 2018 Türkiye Sonuçları

	2016	2018
Sistem	31,2	32,4
Erişim	7,1	17,3
Lider Kurum	18,1	6,6
Ekonomi	48,1	4,2
Ortalama Puan	26,1	24,4
Sıra	39	43

Kaynak: Quacquarelli Symonds

Tablo 9, son yapılan QS 2018 sıralamasında her kategoride ayrı ayrı ve birleştirilmiş kategoride ilk 5'te yer alan ülkeleri yansıtmaktadır. U21 sıralamasına benzer şekilde ABD tüm kategorilerde ilk sıraya yerleşmiştir. ABD'yi Avrupa ülkeleri, Kanada, Avustralya, Uzakdoğu ülkeleri, Hindistan ve Çin takip etmiştir. Ne yazık ki ülkemiz bu listede yer alamamıştır.

Tablo 9. QS 2018 Sonuçlarına Göre İlk Beşte Yer Alan Ülkeler

	Toplam	Sistem	Erişim	Lider Kurum	Ekonomi
1	A.B.D	A.B.D	A.B.D	A.B.D	A.B.D
2	Britanya	Britanya	Avustralya	Britanya	Çin
3	Avustralya	Almanya	UK	İsviçre	Hindistan
4	Almanya	Avustralya	Almanya	Singapur	UK
5	Kanada	Hollanda	Kanada	Avustralya	Almanya

Kaynak: Quacquarelli Symonds

Amerikan üniversitelerinin hızla gelişmesi ve 20. yüzyılın ortalarına doğru egemen bir modele dönüşmesinin sebeplerini; kurumsal özerkliğin yüksek olması, toplum ve sanayi ile ilişkilerinin çok sağlam kurulması, eğitimin kitleselleşmesinde aktif bir çabanın gösterilmesi ile bunlarla bağlantılı şekilde ortaya çıkan kurumlar arası rekabet olarak özetleyebiliriz (Gür, 2016). Ancak, yükseköğretime ilişkin yürütülen çalışmalar ve yazılan raporlarda çoğunlukla ABD öne çıksa da Avrupa ülkeleri ile birlikte Çin, Rusya, Japonya ve İskandinav ülkelerindeki yükseköğretim yapısı da giderek gelişmektedir. Yükseköğretim öncesi eğitim sisteminin yapısı, eğitime ayrılan kaynaklar, fırsat eşitliği, katılımcı yapı, bağımsızlık, şeffaflık ve denetlenebilir olma gibi uluslararası geçerliliğe sahip ilkelerin gereklerini yerine getiren sistemlerde güçlü ve nitelikli bir yükseköğretim yapısı oluşmakta, getiremeyen ülkelerde ise zayıf bir sistem ortaya çıkmaktadır (Küçükcan ve Gür, 2010). Türkiye'de yükseköğretime ilişkin bazı ilerlemeler kat edilmişse de Türkiye'nin GSYİH'den yükseköğretime ayırdığı bütçe, OECD ülkelerine göre düşüktür. Bu ülkelerde kamu harcamalarının payı oldukça yüksektir. Avrupa gelirlerinde kamu kaynaklarının oranı azalmakta, öğrenim ücretleri, proje, patent, sanayi iş birliği ve benzeri girişimlerden elde ettikleri gelirlerin payı artmaktadır. Bazı ülkelerde ise yükseköğretim ücretsiz olarak sunulmaktadır. OECD

ülkelerinden neredeyse hiç öğrenim ücreti almayan ülkeler Finlandiya, İsveç, Norveç, Danimarka ve İzlanda'dır (Kurt ve Gümüş, 2015).

Bir diğer nokta ise kaynakların tahsis yöntemiyle ilgilidir. Üniversitelere kamu ödeneklerinin tahsisinde Avrupa ülkelerinin çıktılara önem verdiği tespit edilmiştir (CHEPS, 2010). Türkiye'de ise öğrenci ve öğretim üyesi sayıları gibi girdiye dayalı unsurlar etkili olurken, mezuniyet oranları, yayınlar, projeler gibi çıktıya dayalı ölçütleri dikkate alınmamaktadır. Ek olarak, Avrupa'da genellikle üniversitelerin mali özerkliklerinin ve ödenekleri kullanmada esnekliklerinin arttığı görülmektedir. Ayrıca, girişimcilik faaliyetleri gelirlerin artırılması için oldukça gereklidir. Girişimci üniversiteler bilimin piyasa şartlarına ve gereksinimlerine uygun olarak yapıldığı, daha esnek ve yatay bir örgütlenmenin gerçekleştiği, üniversite-sanayi-devlet ilişkilerinin belirginleştiği, küreselleşme ve uluslararasılaşma vurgusunun arttığı, mali yönden kaynakların çeşitlendiği, üniversite yönetimine iş dünyasından ve kamudan daha fazla paydaşın dahil olduğu ve girişimciliğin önemsendiği bir üniversite modelidir (Özdemir vd., 2019). Buna ek olarak, mezunlarla ve toplumla ilişkilerin artırılması ve iş dünyasından ve toplumdaki temsilcilerin de yönetimde yer alması önemlidir (Kurt ve Gümüş, 2015). Ayrıca, yayın sayısına ek olarak yayınların kalitesi de önemsenmeli ve bunu arttıracak tedbirler alınmalıdır (Mehmet ve Gülmez, 2006).

Yükseköğretime aktarılan devlet finansmanı en yüksek üç İskandinav ülkesinde (Finlandiya, Norveç ve Danimarka) iken, GSYİH yüzdesi olarak toplam finansman ABD ve Kanada'da en yüksektir. Özel finansman özellikle Amerika Birleşik Devletleri'nde önemlidir. Sıralama sisteminde girdi değişkenlerinden toplam çıktı ölçüsüyle en yüksek düzeyde ilişkili olan ölçüt kaynaklardır. Üniversitelerdeki Ar-Ge harcamaları, çıktı ölçütlerinden dördünün ana belirleyicisidir. Bunlar; araştırma çıktısı ve etkisi, dünya çapındaki üniversitelerin sayısı ve ülkedeki araştırmacı sayısı. Yükseköğretimde neyin işe yaradığına dair daha ayrıntılı ampirik bir analiz, finans süreçlerinin ve mevzuattaki değişikliklerle birlikte sistemlerin zaman içinde nasıl geliştiğinin izlenmesini gerektirmektedir. Kaynak seviyelerindeki değişiklikler, birkaç yıl boyunca çıktı seviyelerinde görünmeyecektir. Bu nedenle, aynı anda düşük kaynak

seviyelerine, ancak yüksek üretim seviyelerine sahip ülkelerin gelecek yıllarda göreceli çıktısı sıralamalarını sürdürüp sürdürmeyecekleri konusunda açık bir sorudur (Williams vd., 2013).

SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER

Sıralama sistemlerinin sonuçlarında görüldüğü gibi, ilk beş dereceye tek bir model hâkim değildir. Kuzey ülkeleri; üniversite, hükümet ve iş dünyası arasında yüksek araştırma ve geliştirme harcamaları ile nispeten yakın bir iş birliği sistemi ile iyi performans göstermektedirler. İsviçre özellikle güçlü yerel ve uluslararası bağlantıları ile daha az merkezi özellik gösteren ve daha az hükümet finansmanına bağlı ABD sistemi ise genel olarak ilk sıralarda yerini almaktadır. Kötü performans gösteren ulusal sistemler ise, kurumlar üzerinde önemli ölçüde hükümet kontrolü bulunan ve düşük düzeyde hükümet finansmanının sağlandığı yerlerdedir (Williams, 2013). Benzer şekilde dünyada yükseköğretime bakıldığında, ciddi anlamda öne çıkan ülkelerin Anglo-Sakson (Amerika Birleşik Devletleri, İngiltere) ve Kıta Avrupası ülkeleri (Almanya, Fransa, İsveç, Hollanda) olduğu görülmektedir. Bu sonuç, bu ülkelerin uzun süren bilimsel, teknolojik, kültürel, sosyo-ekonomik altyapı, değişim ve gelişme süreçlerinin bir sonucudur (Gürüz vd., 1994). Bu yatırımların temelinde güçlü ekonomi olduğu açıktır. Pietrucha (2018), belirli bir ülkedeki tüm üniversitelerin sıralamadaki konumlarını belirleyen ortak özellikler olduğuna işaret ederek, bir üniversitenin Dünya Üniversite Sıralamasındaki yerini belirleyen temel faktörlerden birinin ülke ekonomisinin büyüklüğü olduğunu ortaya koymaktadır. GSYİH, bir ülkenin ekonomik potansiyelini yansıtmakta ve bu, üniversitelerde akademik mükemmelliği sağlamak için gerekli finansmana kolayca dönüşmektedir. Michavila ve Martínez (2018), yükseköğretimde öğrenci başına harcama ile milyonlarca nüfus başına toplam ARWU puanı arasındaki ilişkiyi araştırmış ve yükseköğretimde daha yüksek finansmana sahip olan ülkelerin üniversite sistemlerinde daha yüksek mükemmellik sergilediklerini bulmuşlardır. Dolayısıyla, günümüze değin yükseköğretim finansmanı bağlamında farklı finansman seçenekleri önerilmiştir. Örneğin, yükseköğretimin mali özerkliğini arttıracak ve kaynakların etkin kullanılmasını sağlayacak şekilde ağırlıklı olarak kaynak

çeşitlemesi yoluyla finanse edilmesi gerektiği söylenebilir. Ayrıca, kaynak aktarımında performans kriterlerinin kullanılması ve üniversitelere bu kaynağın istendiği şekilde harcamaları sağlanabilir. Ek olarak, müteveli heyeti uygulaması yoluyla üniversitelerin hesap verilebilirliği de artırılabilir (Özkan ve Gedikoğlu, 2014).

Yükseköğretimin etkililiği ve kalitesi için finansman önemli bir değişken olsa da tek başına yeterli bir kriter değildir. Agion ve diğerleri (2010) çalışmalarında üniversite finansmanı, hesap verebilirlik ve özerkliğin karşılıklı bağımlılığını ve bunların üniversitelerin verimliliği üzerindeki etkilerini analiz etmişler ve tüm bunların; finansman, ülkelerin ekonomik potansiyeli, yönetim modelleri (üniversite politikası) ve üniversite sisteminin mükemmelliği arasında bir ilişki olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Her hâlükârda , açık olan şudur ki, kurumların uluslararası bağlantıları ve ülke mevzuatı ile birlikte finansman, üniversite sistemlerinin mükemmelliğini artıran kilit faktörlerdir (Benito vd., 2019). Ayrıca, finansman, üniversitelerin sıralamada elde ettiği pozisyonların değişkenliğinin ancak %51'e kadarını açıklamaktadır. Mali kaynaklar yükseköğretimdeki birçok zorluğu çok daha kolay hâle getirirken, üniversitelerin mükemmelliği yalnızca ona bağlı değildir. Sıralamadaki konumlarını iyileştirmek için üniversitelerin kurumsal stratejilerini, işe alım uygulamalarını ve üniversite yönetiminin kalitesini sürekli olarak gözden geçirmesi ve iyileştirmesi gerekir. Benzer şekilde, Ar-Ge harcamaları, politika, yasal düzenlemeler ve üniversite sisteminin paydaşlarla iş birliği de mükemmelliği sağlamak için kilit ve birbirinden ayrılmayacak faktörlerdir. Aralarındaki etkileşim, üniversite politikasının sonuçlarını ve en üst sıralarda yer alan sağlam bir üniversite sistemi olmanın önünü açacaktır (Benito vd., 2020). Akılda tutulması gereken bir diğer önemli nokta da, birinci sınıf bir yükseköğretim sisteminin; erişimden eşitliğe, iç verimlilikten dış verimliliğe, öğretme ve öğrenmeye, ülkenin sosyo-ekonomik dokusuna kadar birçok boyutu içeren anlaşılması zor bir kavram olduğudur (Millot, 2014). Salmi ve Altbach (2011) en iyi performans gösteren ulusal yükseköğretim sistemlerinin, hükümetlerin geniş parametreleri belirlediği ve performansı izlediği ancak kurumların doğrudan hükümet müdahalesinden bağımsız olarak çalışmasına izin verdiği sistemler olduğuna dikkat

çekmiştir. Dolayısıyla, aşırı merkeziyetçiliği sona erdirmeye de bu noktada önemli bir gerekliliktir (Kurt, 2015). Sıralamalarda önemli bir diğer nokta da araştırma potansiyelidir. Araştırma performansı, büyük ölçüde devlet tarafından finanse edilen üniversite araştırma ve geliştirme harcamalarıyla güçlü bir şekilde bağlantılıdır. Şenses (2007) bu konuda araştırma ödeneklerinin önemli ölçüde artırılması, rekabete dayalı bir ortamın oluşturulması, araştırma alanının kurumsallaşmasını tavsiye etmiştir.

Türk Yükseköğretimi bağlamında Kavak (2011) iyileşmenin gerçekleşebilmesi için kaliteli bir yükseköğretim yönetimi, kaliteli bir eğitim, araştırma ortamı ve olanakları ve eşit eğitim fırsat ve olanaklarının sunulmasını önermiştir. Avrupa Üniversiteler Birliği (2008) Türk yükseköğretim sisteminin dönüm noktasında olduğunu vurgulamış, yönetsel ve mali sorumlulukların üniversitelere devredilmesini, çeşitliliğin sağlanmasını, ek ders yüklerinin hafifletilmesi, disiplinlerarası iş birliğinin güçlenmesi, yönetimde danışma kurullarının yer alması, etkileşimli, proje temelli öğrenme yöntemlerinin temini, sanayi iş birliğinin geliştirilmesi, güçlü araştırma stratejilerinin oluşturulması, akademik personelin özlük haklarının iyileştirilmesi, daha özerk bir yönetim anlayışı, performans odaklı bütçeleme, bilgi-beceriye ve sektörün ihtiyaçlarına dayalı müfredat, etkili insan kaynakları stratejisi, kurum dışı etkileşimin artırılması, milli stratejiye dönük misyon ve vizyon belirlenmesi, yöneticilerin kapasitelerinin geliştirilmesi, mevzuatın gözden geçirilmesi, inovasyona önem verilmesi, beşeri sermayenin geliştirilmesi tavsiyelerinde bulunmuştur. Tüsiad (2012) ise raporunda yükseköğretim reformuna ilişkin kurumsal özerklik ve hesap verebilirlik, çeşitlilik, araştırma, üniversite-sanayi iş birliği ve rekabet, mali esneklik ve çok kaynaklı gelir yapısı, kalite güvence sistemleri, dış değerlendirme ve akreditasyon, araştırma ağırlıklı üniversiteler, mükemmeliyet merkezleri, yasal ve finansal önlemler, uluslararasılaşma politikaları ve stratejileri, çağdaş kurumlar, girişim özgürlüğünü önermiştir.

İş birliği hususunda Türkiye'nin hedeflerine ulaşması ve ekonomide ilerlemesi, AR-GE faaliyetlerini arttırmasına da bağlıdır. Bu nedenle; doktoralı insan kaynağının arttırılması ve sanayi ilişkilerinin güçlendirilmesi büyük önem arz etmektedir. ABD örneğinde olduğu gibi toplum, devlet, iş dünyası ile organik ve sıkı ilişkiler

geliştirebilmelidir (Gür, 2016). Üniversite-sanayi iş birliğinde kurulan teknoloji transfer ofisleri ve teknoparkların sayıları arttırılmalı ve buralardaki faaliyetler teşvik edilmelidir. Uluslararasılaşma boyutunda üniversitelerde uluslararasılaşma çeşitli şekillerde desteklenmeli, bu konunun gerekli altyapı ve teşviklerle önceliklendirilmeli ve dolayısıyla Türkiye'nin kapalı eğitim sisteminden gelişime açık bir eğitim sistemine geçişinde kolaylık sağlanmalıdır. Buna ek olarak, ileri teknolojilere sahip ülkeler ile eğitim değişim ağları kurulması desteklenebilir. Yabancı öğretim elemanlarının Türk öğretim elemanlarıyla aynı koşullarda çalışma iznine sahip olması ise hayati bir gerekliliktir (Toprak vd., 2019). Yükseköğretim üst kurulları göz önüne alındığında, aracı kurullardaki üyelerin toplumsal çeşitliliği temsil edecek ve toplumun ihtiyaçlarını karşılayabilecek şekilde ticaret, sanayi, iş dünyası, yerel, bölgesel hükümet temsilcileri gibi toplumun farklı kesimlerini temsil etmesi önemsenmektedir. Bunda üniversitenin içinde bulunduğu toplum ile bağlarını güçlendirme ve ekonomik gelişmesine katkı sağlama ihtimali göz önünde bulundurulmaktadır (Çelik ve Gür, 2014).

Yükseköğretim reformu; üniversiteyi her yönden daha özerk kılmalı, farklılaşmalara imkân sağlamalı, ihtisaslaşmayı teşvik etmeli, kaynak tahsislerine rasyonel ve rekabetçi bir düzen getirmeli, kamu kaynağının rasyonel ve rekabetçi bir şekilde tahsis edilmesini sağlamalıdır (Yavuz, 2012). Ayrıca, üniversitelerin amaçları tekrar değerlendirilmeli, YÖK üniversitelerin koordinasyonunu sağlayan aracı bir kurum hâline getirilmeli, rektörlerin yetkileri yeniden değerlendirilmeli, aşırı merkeziyetçi yapı esnetilmeli, kurumsal çeşitlilik sağlanmalıdır (Gülmez ve Yavuz, 2019). Sonuç olarak, yükseköğretim sıralama sistemleri; Türk Yükseköğretiminin finansal düzenlemelerden yasal düzenlemelere, özerklik konusundan araştırma ve yayın faaliyetlerine, iş dünyası ile ilişkilerden yönetsel faaliyetlere ve daha fazlasına uzanan çoğu konuda hâlâ kat edilmesi gereken uzun bir yolu olduğuna işaret etmektedir. Genel olarak eğitimde, özelde de yükseköğretimde reform süreçleri oldukça uzun zaman aldığından, sıralamalarda çok daha iyi konumlar elde etmek adına gerekli düzenleme ve iyileştirme süreçlerinin ivedilikle başlatılması büyük önem arz etmektedir. Bu bağlamda Yavuz (2012), çalışmasında Uzakdoğu ve Avrupa'da son 20 yıllık süreçte gerçekleştirilen

önemli reformların ortak hareket noktasının yükseköğretim kurumlarının mali, idari ve akademik özerkliklerinin geliştirilmesi ve artırılması olduğu sonucuna varmıştır. Böylelikle yükseköğretim sistemi bir bütün olarak küresel arenada rekabet potansiyelini güçlendirecek ve daha etkili bilgi üretimi gerçekleştirecektir. Balaban (2012) ise Türk akademisinin özgün ve sağlıklı bir tartışma zemininde gelişimini sürdürmesinin önemini ve mali sıkıntılarının azaltılacağı bir model ile tekrar dizayn edilmesinin gerekliliğini vurgulamaktadır. Dolayısıyla; yükseköğretim sistemimizin reform hareketinin anahtar kelimelerini gelişim, özerklik, özgünlük, bilgi üretimi, uluslararasılaşma ve rekabet gücü oluşturmaktadır. Bunların temini, uluslararası liglerde görünürlüğümüzü ve konumumuzu artıracaktır.

Etik Kurallara Uygunluk

Bu çalışmanın tüm aşamalarında araştırma ve yayın etiği kurallarına uygun olarak hareket edilmiştir. Kullanılan tüm kaynaklara, atıf gösterme kurallarına uyulmak suretiyle atıf yapılmış ve ilgili kaynaklar eksiksiz olarak aşağıda “Kaynaklar” bölümünde sunulmuştur. Derleme makaleleri için Etik Kurul Onayı gerekmediğinden bu makale için onay alınmamıştır.

KAYNAKLAR

- Aguion, P., Dewatripont, M., Hoxby, C. C., Mas-Colell, A., & Sapir, A. (2010). The governance and performance of universities: Evidence from Europe and the US. *Economic Policy*, 25(61), 8–59.
- Akça, H. (2012). Yükseköğretimin finansmanı ve türkiye için yükseköğretim finansman modeli önerisi. *Journal of Management & Economics*, 19(1).
- Altbach, P.G. (2011). The past, present and future of the research university. *Economic and Political weekly*, 65-73.
- Altbach, P. G., & Salmi, J. (Eds.). (2011). The road to academic excellence: the making of world-class research universities. (pp. 11–32). Washington, DC: World Bank.
- Asunakutlu, T. (2017) Üniversite sıralamaları (Rankings): Dünyadaki gelişimi ve Türkiye’de yükseköğretim alanı için çıkarımlar, *YÖK Yükseköğretim Dergisi*, (1), 6.
- Balaban, U. (2012). Türkiye’de yükseköğretim reformu ve abd’de endüstri-üniversite ilişkisinin tarihi. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 67(04), 25-61.
- Benito, M., Gil, P., & Romera, R. (2019). Funding, is it key for standing out in the university rankings? *Scientometrics*, 121(2), 771-792.
- Benito, M., Gil, P., & Romera, R. (2020). Evaluating the influence of country characteristics on the Higher Education System Rankings’ progress. *Journal of Informetrics*, 14(3), 101051.
- Birliği, A. Ü. (2008). Türkiye’de yükseköğretim: Eğilimler, sorunlar ve fırsatlar. (Visakorpi et al.)
- Çakır, S. ve Perçin, S. (2013). AB ülkeleri’nde bütünleşik entropi ağırlık-topsis yöntemiyle ar-ge performansının ölçülmesi. *Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 32(1), 77-95.
- Çelik, Z. ve Gür (2014). Yükseköğretim sistemlerinin yönetimi ve üniversite özerkliği: Küresel eğilimler ve Türkiye örneği. *Yükseköğretim ve Bilim Dergisi*, (1), 18-27.
- Center for Higher Education Policy Studies (CHEPS) and the University of London. (2010). Progress in higher education reform across Europe 3 . Enschede: University of Twente.
- Doğramacı, İ. (2000). *Günümüzde rektör seçimi ve atama krizi (türkiye’de ve dünyada yükseköğretim yönetimine bakış)*. Ankara: Meteksan.
- Dura, C. (1994). Üniversite-sanayi işbirliği üzerine bir deneme. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 49(03), 101-117.
- Enders, J., de Boer, H., & Weyer, E. (2013). Regulatory autonomy and performance: The reform of higher education re-visited. *Higher Education*, 65(1), 5–23.

- Erdem, A. R. (2006). Dünyadaki yükseköğretimin değişimi. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (15), 299-314.
- Estermann, T., Nokkala, T., & Steinel, M. (2011). University autonomy in Europe II. *The Scorecard. Brussels: European University Association*.
- Guellec, D., & van Pottelsberghe, B. (2004). From R&D to productivity growth: Do the institutional settings and the source of funds of R&D matter? *Oxford Bulletin of Economics and Statistics*, 66 (3), 353-378.
- Gülmez, D., & Yavuz, M. (2019). Türkiye, amerika birleşik devletleri ve birleşik krallık yükseköğretim kurumlarının amaç ve yapı boyutları bakımından değerlendirilmesi. *Yükseköğretim ve Bilim Dergisi*, (1), 144-155.
- Gür, B. S. (2016). *Egemen üniversite*. EDAM.
- Guri-Rosenblit, S. (2015). Internationalization of higher education: Navigating between contrasting trends. In *The European higher education area* (pp. 13-26). Springer, Cham.
- Gürüz, K. (Koordinatör) & Şuhubi, E. A. M. & Şengör, C. & Türker, K. & Yurtsever, E. (1994). Türkiye’de ve dünyada yükseköğretim, bilim ve teknoloji, İstanbul: Türk Sanayicileri ve İşadamları Derneği (TÜSİAD).
- Gürüz, K. (2001). *Dünyada ve Türkiye’de Yükseköğretim (Tarihçe ve Bugünkü Sevk ve İdare Sistemleri)*. Ankara: ÖSYM Yayınları 4.
- Hazelkorn, E., Loukkola, T., & Zhang, T. (2014). *Rankings in Institutional Strategies and Processes: Impact or Illusion?*. European University Association. Avenue de l’Yser, 24, 1040 Brussels, Belgium.
- Kalkınma Bakanlığı, (Temmuz, 2019). Türkiye Cumhuriyeti Strateji ve Bütçe Başkanlığı. (2019). On Birinci Kalkınma Planı (2019-2023).
- Kavak, Y. (2011). Türkiye’de yükseköğretimin görünümü ve geleceğe bakış. *Yükseköğretim ve Bilim Dergisi*, (2), 55-58.
- Knight, J. (2004). Internationalization remodeled: definition, approaches, and rationales. *Journal of Studies in International Education*, 8(1), 5-31.
- Kondakçı, Y. (2003). Avrupa’da yüksek öğretim için yeni bir vizyon. *Eğitim ve Bilim*, 28(129).
- Korkut, H. (2001). *Sorgulanan Yükseköğretim*. Ankara: Nobel Yayınları, Yayın No: 237
- Kováts, G. (2015). “New” rankings on the scene: the u21 ranking of national higher education systems and u-multirank. In *The European higher education area* (pp. 293-311). Springer, Cham.
- Küçükcan, T. & Gür, B (2009). *Türkiye’de yükseköğretim karşılaştırmalı bir analiz*. Ankara: Siyaset, Eğitim, Toplum Araştırmaları (SETA) Vakfı.
- Küçükcan, T., & Gür, B. S. (2010). *Türkiye’de yükseköğretim karşılaştırmalı bir analiz*. Ankara: Seta Yayınları.

- Kurt, T. (2015). *Yükseköğretimin Yönetiminde Mütevelli Heyetleri (SETA Analiz)*. Ankara: Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı.
- Kurt, T., & Gümüş, S. (2015). Dünyada yükseköğretimin finansmanına ilişkin eğilimler ve Türkiye için öneriler. *Yükseköğretim ve Bilim Dergisi*, (1), 14-26.
- Martin, M., Sauvageot, C., & Tchatchoua, B. (2011). *Constructing an indicator system or scorecard for higher education: a practical guide*. Paris: International Institute for Educational Planning.
- Mehmet, A. K., & Gülmez, A. (2006). Türkiye'nin uluslararası yayın performansının analizi. *Akademik İncelemeler Dergisi*, 1(1), 22-49.
- Michavila, F., & Martínez, J. (2018). Excellence of universities versus autonomy, funding and accountability. *European Review*, 26(1), 48-56.
- Millot, B. (2014). Top universities or top higher education systems? *International Higher Education*, (75), 7-8.
- Millot, B. (2015). International rankings: Universities vs. higher education systems. *International journal of educational development*, 40, 156-165.
- Özdemir, S., Boyacı, A., Kılınç, A. Ç., & Koşar, S. (2019). Türk yükseköğretim sistemi bağlamında girişimci üniversite modelinin incelenmesi: Nitel bir araştırma. *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 39(2), 989-1027.
- Özkan, M., & Gedikoğlu, T. (2014). Türk yükseköğretim finansmanına ilişkin görüşler. *Yükseköğretim ve Bilim Dergisi*, (2), 99-111.
- Özkan, M., & Özgan, H. (2015). Bireysel ve Sosyal Getirileri Işığında Yükseköğretime Yatırım Yapmanın Gerekliliği. *Yükseköğretim Dergisi*, 5(1), 44-54.
- Pietrucha, J. (2018). Country-specific determinants of world university rankings. *Scientometrics*, 114, 1129-1139.
- Pruvot, E. B., Claeys-Kulik, A. L., & Estermann, T. (2015). Strategies for efficient funding of universities in Europe. In *The European Higher Education Area* (pp. 153-168). Springer, Cham.
- QS Top Universities (2021). https://www.topuniversities.com/system-strength-rankings/2018?utm_source=topnav
- Salmi (Eds.), *The road to academic excellence: The making of world-class research universities* (pp. 323-347). Washington, DC: World Bank.
- Salmi, J. (2011). The road to academic excellence: Lessons of experience. *The road to academic excellence: The making of world-class research universities*, 323-347.
- Salmi, J. (2015). Evidence-based policies in higher education: Data analytics, impact assessment and reporting [overview paper]. In *The European Higher Education Area* (pp. 807-813). Springer, Cham.
- Şenses, F. (2007). Uluslararası gelişmeler ışığında türkiye yükseköğretim sistemi: temel eğilimler, sorunlar, çelişkiler ve öneriler. *Economic Research Center Working Papers in Economics*, 7(5), 1-32.

- Soh Kay Cheng (2012) U21 Ranking of National Higher Education Systems: a project sponsored by Universitas21, *European Journal of Higher Education*, 2:1, 104-107, DOI: 10.1080/21568235.2012.702475
- Soh, K.C. 2012. Profiling universities, not only ranking them: Maximizing the information of predictors. *Higher Education Review* 44, no. 2: 2742.
- Taniş, F. (2008). Üniversite-sanayi işbirliği, Dicle üniversitesi, www.emo.org.tr/genel/bizden_detay.php?kod=46183&tipi=21&sube=0&od=3-48k-
- Telli, S. G. (2018). Türkiye’de yükseköğretim sistemi üzerine düşünceler. *Üniversite Araştırmaları Dergisi*, 1(3), 132-138.
- Toprak, M., Kolat, D., Şengül, M., & Erdoğan, A. (2019). Türk Yükseköğreniminin Görünümü: Betimsel Bir Analiz. *Üniversite Araştırmaları Dergisi*, 2(2), 113-130.
- Türkmen, F. (2009). *Yükseköğretim sistemi için bir finansman modeli önerisi*. Ankara: DPT.
- U21 Ranking of National Higher Education Systems (2021). <https://universitas21.com/rankings>
- Usher, A., & Savino, M. (2007). A global survey of university league tables. *Higher Education in Europe*, 32, 1, 5–15.
- Williams, R. (2016). National Systems of Higher Education: The U21 Rankings. *International Higher Education*, (84), 6-7.
- Williams, R. (2019). Connectivity of National Systems of Higher Education: Evidence from the U21 Rankings. *International Higher Education*, (98), 2-3.
- Williams, R., & Leahy, A. (2020). *U21 ranking of national higher education systems*. https://universitas21.com/sites/default/files/202004/U21_Rankings%20Report_0320_Final_LR%20Single.pdf
- Williams, R., de Rassenfosse, G., Jensen, P., & Marginson, S. (2013). The determinants of quality national higher education systems. *Journal of Higher Education Policy and Management*, 35(6), 599-611.
- Writer, S. (2021). QS Higher Education System Strength Rankings – Methodology. <https://www.topuniversities.com/system-strength-rankings/methodology>
- Yavuz, M. (2012). Neden Yükseköğretim Reformu? *Journal of Higher Education and Science*, 2(3), 001-005.
- YÖK, Yükseköğretim Politikalarında Yeni YÖK, Ankara, 2018, https://istatistik.yok.gov.tr/http://www.yok.gov.tr/documents/10279/43653871/Yuksekogretim_politikalarinda_yeni_yok
- Yükseköğretim Reformunda Öncelikler Hakkında TÜSİAD Görüş ve Önerileri (2021). <https://tusiad.org/tr/egitim-cg/item/5241-yuksekogretim-reformunda-oncelikler-hakkinda-tusiad-gorus-ve-onerileri>

ORCID

Mustafa BULUT <https://orcid.org/0000-0003-0363-2364>

Servet ÖZDEMİR <https://orcid.org/0000-0001-7870-9632>

SUMMARY

The rapidly increasing number of universities and therefore the competitive environment has led to the emergence of systems that will evaluate universities to what extent they have caught up with the era and remain up-to-date. Today, one of the most frequently referenced sources is university rankings and several ranking systems have been developed by organizations such as the media, university research laboratories, professional societies, institutions and non-governmental organizations to meet the information needs of stakeholders. These rankings, which enable universities to compare their positions with other universities and to identify their areas of improvement, have been widely accepted and applied all over the world because they provide information to students, parents, administrators and other stakeholders.

By their very nature, higher education institution rankings deal only with universities, and most rankings label them "World Class Universities", excluding the vast majority of universities. However, despite all these features, university rankings cannot explain the complexity of all higher education systems because of their narrow scope and because higher education systems are not part of the criteria of these ranking systems.

In this study; U21 Ranking of National Higher Education Systems and QS System Strength Rankings, which are among the global higher education ranking systems, were discussed, the methodologies they used were examined and compared in detail, their similarities and differences with other international ranking and rating systems were discussed, and the evaluations of these systems were shared. In the study, also the position of Turkish higher education in these systems from the past to the present was mentioned, the change in the process was discussed and evaluations were made.

Higher education ranking systems point out that Turkish Higher Education still has a long way to go in many areas ranging from financial regulations to legal regulations, from autonomy to research and publication activities, from business relations to managerial activities and more. Since the reform processes in education in general and higher education in particular take a long time, it is of great importance that the necessary regulations and improvement processes be initiated immediately in order to achieve much better positions in these rankings.

